

АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПІДТРИМКИ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

С. А. ДЕГТЯРЬОВА;
В. В. ПОХИЛЮК, кандидат економічних наук
(Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»)

Анотація. Розглянуто форми державної підтримки підвищення конкурентоспроможності у різних країнах і їх параметри. Розглянуто та проаналізовано державну політику у сфері інвестиційної та інноваційної діяльності, їх принципи та форми. Запропоновано ідеї стимулювання інвестування в інновації та модернізацію.

Ключові слова: інвестиції, інновації, інструменти інвестиційного забезпечення, венчур, модернізація.

З 2010 р. в Україні офіційно проголошений курс на модернізацію економіки, проте чітко окреслений відповідний проект на сьогодні відсутній. До того ж, світові процеси та критичний стан національної економіки ускладнюють пошук джерел і механізмів мобілізації необхідних ресурсів. Актуальною є розробка адекватної стратегії модернізації з урахуванням існуючих обмежень, також ліквідація відставання нерозвинутих областей від областей-лідерів.

У статті розглянуто теоретичний матеріал, нормативні документи з приводу інструментів інвестиційного забезпечення. Проаналізовано досвід країн з інвестування, вкладення грошей у венчур. Розглянуто програму розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні на 2011–2015 рр., проаналізовано та запропоновано пропозиції.

Розглянути позитивний досвід кращих областей України і адаптувати досвід побудови інфраструктури посівного та венчурного інвестування для України, щоб ліквідувати відставання нерозвинутих областей від областей-лідерів. Розглянути програму модернізації України та проаналізувати можливі ризики.

В економічній літературі зафіксовано такі форми державної підтримки підвищення кон-

курентоспроможності, які здійснюються в багатьох країнах [1, с. 79]:

- законодавче регулювання інноваційної діяльності, трансферу технологій, малого та середнього бізнесу, створення сприятливого інноваційного клімату;
- визначення довгострокової стратегії технологічного розвитку, інноваційних пріоритетів, розробка інноваційних програм, що використовуються як державна підтримка;
- пряма участь держави у фінансуванні пріоритетних інноваційних програм і проектів;
- сприяння формуванню інноваційно-венчурних фондів для фінансування проектів малого та середнього інноваційного бізнесу, вкладення бюджетних коштів у ці фонди;
- податкові та митні пільги для трансферу технологій, інвесторів інноваційних програм;
- додаткові заходи підтримки малого та середнього бізнесу, створення державних фондів підтримки малого підприємництва;
- сприяння розвитку інноваційної інфраструктури – технопарків, технологічних інкубаторів, центрів трансферу технологій, інноваційних центрів, банків даних з інновацій;
- організація навчання інноваційних менеджерів із підготовки та підвищення квалі-

фікації для реалізації інноваційних програм, розвитку інноваційної інфраструктури;

- сприяння розвитку міжнародного співробітництва у сфері інновацій і трансферу технологій, захист інтелектуальної власності та інтересів учасників інноваційної діяльності.

Погоджуємося, що «венчурний» капітал і трансфер технологій набуває першочергового значення в сучасній економіці України і в інших країнах з перехідною економікою» [1, с. 80].

Слід активно використовувати позитивний досвід кращих областей України і адаптувати світові практики в Україні, щоб ліквідувати відставання нерозвинутих областей від областей-лідерів.

Розглянемо на прикладі деяких країн досвід побудови інфраструктури посівного та венчурного інвестування. Наразі США є світовим лідером у сфері венчурних інвестицій. Найбільше зростання венчурної індустрії спостерігалось у середині 70-х рр., коли уряд дозволив пенсійним фондам до 5 % активів розміщувати у венчурні фонди [2]. Отже, венчурний капітал у США переважно формувався за рахунок коштів із пенсійних фондів і страхових компаній.

У Фінляндії венчурний капітал створювався на основі бюджетного фінансування, що призвело до створення цілої системи пасивного та раннього фінансування: Фінська академія та університети, технічний дослідний центр VTT, Національне технологічне агентство TEXES, SITRA.

Цікавий досвід Ізраїлю з формування венчурної індустрії, який розглянемо на прикладі моделі державної програми Yozma («Ініціатива»). Характерними особливостями програми є:

- венчурні фонди засновуються у формі limited partnership (обмежене партнерство), строк обмежений до 10 років;

- менеджери фонду мають право викупу державного пакета акцій через 5 років, що зумовлює наявність особистої зацікавленості венчурних керівників у зростанні капіталізації портфельних компаній [3].

У роботі більш детально розглянуто основні параметри програм державної підтримки компаній різних країн на ранніх стадіях розвитку.

Що стосується України, то в 2010 р. офіційно проголошений курс на модернізацію економіки, проте чітко окреслений відповідний проєкт на сьогодні відсутній. До того ж, світові процеси і критичний стан національної економіки ускладнюють пошук джерел і механізмів мобілізації необхідних ресурсів. Актуальною є розробка адекватної стратегії модернізації з урахуванням існуючих обмежень.

Модернізація економіки – це структурні, технологічні, інституційні зміни в національній економіці, що спрямовані на підвищення її конкурентоспроможності та забезпечення розвитку в довгостроковій перспективі. Модернізація – це завжди системний процес: означає зміни в економічних, політичних, правових, культурних інститутах і зміни у відносинах. Модернізацію слід проводити одночасно на декількох рівнях: інституційних реформ, економічної політики та соціальної. Виокремлюють два типи модернізації: адаптивна (імітаційна), що здійснюється шляхом упровадження позитивних нововведень (наздоганяючий розвиток); креативна – на основі власних інновацій, національних розробок (випереджаючий тип розвитку). Українські вчені визнають доцільність модернізації за двома напрямками: традиційні галузі та стимулювання розвитку високотехнологічних виробництв. Розбіжність виникає при розподілі ресурсів між ними. Розробка адекватних заходів державної підтримки ґрунтується на теорії про стадії розвитку національної економіки (факторна, інвестиційна, інноваційна), які є послідовними. Перші стадії об'єктивно потребують більшого ступеня втручання держави в перерозподіл ресурсів (селективних інструментів регулювання). За визначенням Всесвітнього економічного форуму, Україна в рейтингу 2010–2011 рр. віднесена до країн, що переходять від факторної до інвестиційної стадії. Тому, метою модернізації економіки України є прискорена індустріалізація на сучасній технологічній основі.

Умови успішної реалізації проєкту є зважена оцінка ресурсів і можливостей; наявність зацікавлених груп інтересів, готовність еліти і суспільства до змін; довіра до влади (інституціональна довіра) [4].

Згідно з Постановою КМУ № 389 від 02.02.2011 р. [4] державна політика у сфері

інвестиційної та інноваційної діяльності базується на таких принципах:

- концентрація та спрямування інвестицій на забезпечення розвитку базових галузей економіки, підвищення продуктивності та технологічного оновлення виробництва;
- ресурсна збалансованість бізнес-планів інвестиційних та інноваційних проектів;
- надання державної підтримки реалізації інвестиційних та інноваційних проектів;
- прозорість і ефективність механізму надання державної підтримки реалізації інвестиційних та інноваційних проектів;
- безпечність для навколишнього природного середовища, життя і здоров'я людей інвестиційних та інноваційних проектів.

Згідно із цією Постановою державна підтримка реалізації інвестиційних і інноваційних проектів надається у формі:

- державних гарантій для забезпечення повного або часткового виконання боргових зобов'язань за запозиченнями суб'єктів господарювання державного сектора економіки;
- прямого бюджетного фінансування та співфінансування;
- відшкодування відсоткових ставок за кредитами, отриманими суб'єктами господарювання у комерційних банках;
- часткової компенсації вартості виробництва продукції;
- кредитів за рахунок державного бюджету;
- субвенцій із державного бюджету місцевим бюджетам;
- кредитів (позик) і грантів міжнародних фінансових організацій, залучених державою або під державні гарантії;
- податкових, митних і валютних преференцій.

Наразі, технологічне оновлення – це найважливіша складова економічної модернізації. Програма розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні на 2011–2015 рр., що затверджена Постановою КМУ № 389 [4], визначає зміст національного проекту модернізації.

Цілі: модернізація виробництва для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції; перехід на інноваційну модель розвитку.

Завдання: активізація внутрішнього інвестиційного потенціалу та стимулювання вкладення іноземних інвестицій; імпортозаміщення та розвиток високотехнологічних виробництв; розвиток державно-приватного партнерства та координація модернізаційних процесів.

Реалізація передбачається в два етапи [4]:

1) 2011–2012 рр. Мета: створення умов для залучення інвестицій та активізації інноваційних процесів. Зміст: 1) підтримка галузей, що забезпечують накопичення інвестиційних ресурсів і задоволення внутрішнього і зовнішнього попиту АПК, ВПК, ГМК машинобудування, легка промисловість; 2) дерегулювання, боротьба з корупцією, розвиток інфраструктури, посилення захисту прав власності; 3) підтримка малих інноваційних підприємств, інфраструктури.

2) 2013–2015 рр. Мета: використання створених умов для залучення інвестицій у розвиток високотехнологічних секторів, які становитимуть основу майбутньої економіки (аерокосмічна галузь, ІКТ, біо-, нанотехнології, фармацевтика, виробництво медичного обладнання). Зміст: 1) упровадження високих технологій нового покоління, енергозберігаючих, інновацій власної розробки; 2) фінансова підтримка інноваційної діяльності, реалізація ефективних проектів у базових галузях; 3) розвиток інноваційної інфраструктури, захист прав інтелектуальної власності.

Пріоритетними визначено базові галузі: ПЕК, АПК, ЖКГ, транспортна інфраструктура, машинобудування тощо, за видами діяльності: 1) атомне, ракетокосмічне, авіа-, суднобудування, сільгоспмашинобудування; 2) енергетика, системи життєзабезпечення населення, транспортна інфраструктура; 3) важке машинобудування; 4) будівництво житла; 5) видобуток нафти, газу, вугілля; 6) виробництво, переробка, зберігання; 7) виробництво альтернативних джерел енергії. Форми підтримки: державне замовлення; державні гарантії за кредитами; пряме бюджетне фінансування та співфінансування, кредитування проектів; відшкодування відсотків за кредитами; податкові, митні, валютні преференції; інвестиційні субвенції місцевим бюджетам. Критерії відбору проектів для державної підтримки: забезпечення розвитку базових галузей; під-

вищення технологічного рівня виробництв; упровадження енергозберігаючих технологій; імпортозаміщення; створення нових робочих місць; економічна ефективність, самофінансування – не менше 40 %; зменшення забруднення навколишнього середовища; позитивний висновок державної експертизи [4].

Зміст етапів перетворень передбачає проходження інвестиційної стадії. Здійснюється спроба реалізувати стратегію, засновану на концепції розвитку пріоритетних галузей. Запропоновані інструменти державної підтримки є традиційними і загалом відповідають завданням інвестиційної стадії. Втім, перелік пріоритетів занадто великий, що може призвести до розпорошення ресурсів, є високі ризики «застрягти» на першому етапі, оскільки не визначено дієвих механізмів узгодження інтересів суб'єктів національної економіки, каналізації інвестицій у високотехнологічні види діяльності.

Погоджуючись із І. Є. Чушкініним, викремлюємо основні ризики проекту:

1. Відсутність у суспільстві попиту на модернізацію. Представлені бізнес-групи орієнтовані на низькотехнологічний експорт, у населення відсутня готовність обмежити споживання. Існують можливості отримання надприбутків без інновацій. Компенсаційні заходи (кредитно-податкові та інші пільги, участь держави у фінансуванні проектів) сприятимуть активації мотивів до модернізації тільки в поєднанні із заходами підвищеного ризику використання неінноваційних інструментів конкуренції (корупційних послуг).

2. Відсутні механізми забезпечення соціальної безпеки модернізації. Критерії відбору проектів містять взаємовиключні одиниці: створення робочих місць і впровадження ресурсозберігаючих технологій. Адже наслідком модернізації може стати скорочення працівників у базових галузях. Потрібна відповідна кваліфікація працівників на місцях високотехнологічного сектора, однак 24,7 % зайнятих в Україні – представники найпростіших професій.

3. Нестача ресурсів для реалізації анонсованих проектів і програм. Валовий зовнішній борг України становить близько 123 млрд дол. Сукупний державний борг – 577,84 млрд грн (за даними НБУ та Міністерства фінансів).

Світові ринки запозичень практично закриті через підвищений ризик другої хвилі світової кризи. Зберігаються високі кон'юнктурні ризики на світових сировинних ринках. Їх реалізація для України означатиме зменшення валютної виручки і відсутність ресурсів для розвитку високотехнологічних виробництв.

Поки модернізація в країні зводиться до технологічного оновлення галузей за адаптивними типами, орієнтованими на внутрішній ринок (виробництво зі збору, виробництво будматеріалів, харчова промисловість, мобільний зв'язок, фінансовий сектор, роздрібні мережі ТНК), і робити основною експортоорієнтованою галуззю – металургію. Середньострокове індикативне планування, яке вводиться в Україні з 2012 р., сприятиме взаємодії між урядом, бізнесом, профспілками для зміцнення взаємної довіри та координації дій із переозброєння економіки на основі запозичень і адаптації сучасних технологій. Залучення бізнесу та суспільства до моніторингу виконання функцій (інструмент: розвиток системи «електронного уряду»), подальші заходи у напрямі зниження загального рівня трансакційних витрат господарської діяльності сприятиме формуванню умов для модернізації. Зусилля мають бути спрямовані на «ослаблення» опору традиційної економіки через перерозподіл лізингу, системи пільг і санкцій; на усунення інформаційних і координаційних екстерналій процесу через реалізацію системи мегапроектів.

На наш погляд, доцільніше було б фінансувати не фактичні витрати, хоча цей інструмент також сприяє розвитку компаній, але вже на більш пізніх етапах розвитку, а інвестувати в проекти на планові витрати на короткостроковий період.

Поряд із прямим фінансуванням важливим інструментом державної підтримки є непряме стимулювання інноваційної діяльності, наприклад, через податкову систему.

Використовуючи адаптивний метод модернізації економіки України, розглянемо підходи використання податкових інструментів у різних країнах. Один із них полягає у стимулюванні збільшення витрат на дослідження та розробку за рахунок зменшення податків. Такий підхід характерний для Франції [5]. Також у США з оподаткування виключаються витрати малих компаній на придбання об-

ладнання [6]. Дехто виокремлює тільки деякі види НДДКР, на які поширюються податкові пільги. Наприклад, у Нідерландах, податкові пільги поширюються тільки на трудові відносини в НДДКР. Це спроба зупинити транснаціональні компанії, які прагнуть перенести свої дослідження в країни з низьким рівнем витрат на працю. Інший підхід полягає в наданні компаніям податкового кредиту в грошовій формі (наприклад, Канада).

Ще одним непрямим інструментом підтримки є надання інноваторам пільгових кредитів і позик банками розвитку, промислово-торговими банками з державною участю (наприклад, Китай) [6, с. 185]. У Японії практикують державну підтримку у вигляді державних гарантій і безподаткового кредитування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Морозов Ю. П. Инновационный менеджмент : учеб. пособие для вузов / Ю. П. Морозов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 446 с.
2. Popper Steven W. Wagner New Foundations for Growth: The U.S. Innovation System Today and Tomorrow. An Executive Summary. Science & Technology Policy Institute [Електронний ресурс] / Popper Steven W., Caroline S. – 2001. Режим доступу: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/2005/MR1338.0.1.pdf. – Назва з екрана.
3. Настас Т. Экономика знаний: Первые шаги [Електронний ресурс] / Настас Т. // Ведомости, 2008. – Режим доступу: <http://www.vedomosti.ru/newspaper/article/142952>. – Назва з екрана.
4. Програма розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні [Електронний ресурс] : Затверджено Постановою КМУ № 389 від 02.02.2011. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/389-2011-п>. – Назва з екрана.
5. Критический анализ практики научно-технической инновационной деятельности и результатов коммерциализации технологий в Российской Федерации и в ЕС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.marsiada.ru/357/464/725/684>. – Назва з екрана.
6. Инновации: ключ на старт. Экосистема венчурных компаний посевого цикла: состояние и перспективы / ООО Наутех, коллектив авторов. – М. : Бизнес-журнал ; ИД Компьютера, 2010. – 288 с.

С. А. Дегтярева; В. В. Похилук, кандидат экономических наук (Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»). **Анализ инструментов инвестиционного обеспечения и поддержки инновационных процессов на региональном уровне.**

Аннотация. Рассмотрены формы государственной поддержки повышения конкурентоспособности в различных странах и их параметры. Рассмотрена и проанализирована государственная политика в сфере инвестиционной и инновационной деятельности и их принципы, формы. Предложены идеи стимулирования инвестирования в инновации и модернизацию.

Ключевые слова: инвестиции, инновации, инструменты инвестиционного обеспечения, венчур, модернизация.

S. A. Degtyareva; V. V. Pohylyuk, Cand. Econ. Sci. (Poltava University of Economics and Trade). **Analysis of investment security tools and support innovation processes at regional level.**

Summary. Considered forms of state support increasing competitiveness in different countries and their parameters. Considered and analyzed the state policy in the sphere of innovation activities and their principles form. Proposed ideas to stimulate investment in innovation and modernization.

Keywords: investment, innovation, investment security tools, Venture upgrading.